

Natalia Spychalska

Streszczenie rozprawy

Estetyka i dydaktyka. Jak naukę o pięknie łączyć z nauczaniem języka polskiego?

Rozprawa pt. *Estetyka i dydaktyka. Jak naukę o pięknie łączyć z nauczaniem języka polskiego?* składa się z dwóch części i poświęcona jest estetyce rozumianej funkcjonalnie w odniesieniu do sztuki nauczania. Część pierwsza opiera się na trzech zasadniczych zagadnieniach literaturoznawczych. Ukazane zostają koncepcje estetyczne T.S. Eliota, O. Ortwina i R. Ingardena, w które wprowadza krótkie omówienie obecnych w dyskursie literaturoznawczym sporów o kanon literacki. Konieczność doboru tekstów mieszczących się w podstawie programowej wiąże się z ciągłą dyskusją nad metodą ustalania kanonu. Rozprawa stara się porządkować tę problematykę, bowiem staje się ona punktem odniesienia dla dalszych analiz.

Rozważania poświęcone eseistyce Thomasa Stearnsa Eliota w znacznym stopniu odnoszą się do tematu dyskusji nad kanonem. Zaproponowana przez niego koncepcja trwającego i współistniejącego ładu kultury europejskiej zostaje zestawiona ze współczesnym relatywizowaniem kanonu literackiego. Osią argumentacji jest kluczowa dla Eliota kategoria czasu jako kryterium rozstrzygającego o wartości dzieła oraz ponadczasowa spójność literatury europejskiej. Widzenie literatury jako komplementarnego systemu, który wciąż się aktualizuje, nie tracąc swoich immanentnych właściwości, jest istotne dla refleksji na temat przeżycia estetycznego. Praca skupia się na omówieniu przede wszystkim istotnych dla odbioru poezji kategorii: *experience*, *insight*, *enjoyment*, ukazując ważne dla Eliota pojęcia: wniknięcia w głąb dzieła, przeżycia dzieła sztuki i płynącej z tego przyjemności.

Twierdzenia Eliota zostają zestawione z koncepcjami estetycznymi polskiego krytyka Ostapa Ortwina. Rozprawa wykazuje punkty styeczne w ich

myśleniu. Najważniejszą kategorią obecną w analizowanych tekstach teoretycznych jest kwestia ponadczasowości i uniwersalności literatury. Ortwin skupia się na wartości liryki i jej ponadosobistym charakterze. Ukazuje liryczność jako kategorię, dzięki której poezja zyskuje uniwersalną rangę. Zauważa rolę języka jako nośnika wartości.

Ukazane są również relacje między Ortwinem a Ingardenem, ze szczególnym uwzględnieniem okresu lwowskiego ich współpracy.

Teorie Eliota i Ortwina stanowią wprowadzenie do najistotniejszej dla rozprawy refleksji Romana Ingardena na temat przeżycia estetycznego. Praca rekapitułuje założenia koncepcji Ingardena i analizuje ukazany w pismach estetycznych proces przeżycia oraz wprowadza myśli fenomenologa w krąg dydaktyki szkolnej. Podkreśla znaczenie emocji wstępnej w budzeniu zainteresowania poezją na lekcjach języka polskiego. Przeżycie estetyczne ukazane zostaje jako kategoria kluczowa dla wstępnych relacji z literaturą i późniejszych poszukiwań czytelniczych.

Drugi rozdział części pierwszej jest poświęcony sprawom arcydzieła. Zrekapitulowana zostaje teoria arcydzieła ze szczególnym uwzględnieniem jego niezwykłych cech. W obliczu dyskusji na temat obecności arcydzieł w podstawie programowej nauczania języka polskiego rozprawa opowiada się za zdecydowanym naciskiem na kontakt uczniów z tekstami uznanymi za najwybitniejsze w dziejach literatury. Drogi postępowania określa jako poszukiwanie i zwielokrotnione czytanie takich tekstów przez niewprawionych czytelników. Kontakt z arcydziełami zostaje ukazany jako szansa na poznanie utworów skomplikowanych, wymagających i posiadających bogaty zasób wartości istotnych dla kształtowania się postaw młodych ludzi. Arcydzieło wymaga również od czytelnika wzmożonej uwagi oraz emanuje mocniej kategorią piękna, która może wywrzeć zbawienny wpływ na osobę mającą z nią kontakt, co rozprawa podkreśla i uznaje za najważniejszy czynnik kształtowania zainteresowania humanistyką i pogłębiania czynności interpretacyjnych.

Część pierwszą rozprawy zamyka rozdział poświęcony historii kategorii piękna i jej przemianom. Rozprawa ukazuje osadzone na przestrzeni wieków próby definiowania piękna i wskazywania jego zakresu oraz przybliża kategorię piękna metafizycznego. Rozważania na temat piękna służą między innymi do

konstatacji na temat estetycznej wartości liryki. Ostatni rozdział zamyka przywołanie Ingardenowskiej kategorii jakości metafizycznych.

Druga część rozprawy odnosi się do sztuki nauczania. Pierwszy jej rozdział poświęcony jest miejscu estetyki w nauczaniu języka polskiego, ukazuje relację ucznia i przedmiotu estetycznego, a także różnorodne problemy współczesnej edukacji polonistycznej, które tę relację utrudniają. Punkt odniesienia stanowi podjęty przez Ingardena problem „żywego nauczania” i związane z nim fazy. Dysertacja odnosi się również do koncepcji wychowania estetycznego obecnej jeszcze w czasach przedwojennych w polskiej myśli dydaktycznej i zestawia ją ze współczesną tendencją do pracy z fragmentem dzieła literackiego. Rozdział zamyka refleksja na temat kategorii liryczności.

Osobne miejsce zajmują rozważania poświęcone sprawom przeżycia estetycznego i interpretacji dzieła. Są one uzupełnione dydaktyczną refleksją Ingardena na temat trzech faz nauczania. Rozdział skupia się przede wszystkim na ukazaniu roli poezji w procesie nauczania i uchwyceniu jej szczególnych cech. Rozprawa wyklucza stosowanie na lekcjach encyklopedyzmu i kładzie nacisk na uczenie praktycznego posługiwania się historią i teorią literatury. Nie oznacza to jednak rugowania tychże dziedzin z wymagań programowych. Proponuje jednak przeniesienie środka ciężkości na umiejętności ucznia, na zrozumienie prawideł sztuki poetyckiej, dostrzeganie zamysłu kompozycyjnego czy strategii literackiej. Rozprawa skupia się również na podkreśleniu, jak niezwykle ważne jest zwielokrotnione głośne czytanie tekstów poetyckich bez uprzednich sugestii interpretacyjnych przedstawianych przez nauczyciela. Najistotniejszy zdaje się być bezpośredni kontakt ucznia z tekstem, nastawienie na przeżycie estetyczne oraz kształtowanie tych umiejętności od najwcześniejszych lat edukacji. Równie istotny z perspektywy rozprawy jest powrót do konieczności recytowania z pamięci utworów poetyckich, który pozwala przeżyć wewnątrz tekst poetycki, nadać mu wydźwięk również osobisty. Ponownie przywołana zostaje kategoria arcydzieła, którą przeciwstawia się popkulturze. Ujawniające się w kontakcie z arcydziełem wartości ukazane są jako przeciwwaga dla miałkości popkultury. Refleksję zamykają sprawy interpretacji i jej roli w szkolnym nauczaniu.

Ostatni rozpatrywany problem ponownie odnosi się do metody tzw. „żywego nauczania” w pracach Ingardena, ale kluczowe jest uwypuklenie roli podręcznika, który stanowi dopełnienie procesu nauczania. Rozdział porusza kwestie zaangażowania uczniów, ich koncentracji na zadaniu, rozumienia tematyki lekcji oraz sprawy różnorodnych zakłóceń odbioru, które zdarzają się na lekcjach. Refleksje te zmierzają do podkreślenia wagi podręcznika w nauczaniu. Jego funkcje nie zawężają się tylko do konieczności powtórzenia materiału, ale wskazują również na przestrzeń samodzielnego rozwoju ucznia, który chce poszerzać wiedzę, poszukiwać informacji i dojrzałe wartościować wiedzę. Jednym z narzędzi przydatnych do budzenia zainteresowania literaturą jest tworzenie podręcznikowych antologii.

Rozprawa stawia sobie za zadanie wykazać, jak istotny jest powrót do wzmożonego kontaktu z kulturą wysoką na lekcjach języka polskiego. Odnosi się do pozytywnych skutków interpretacji oraz pozytywnych aspektów oswajania tematu rozumienia i przeżywania liryki. Zwraca uwagę na przeżycie estetyczne, które staje się spotkaniem doświadczeń i wrażliwości czytającego ze światem emocji i wrażliwości ja mówiącego w poezji. Zadaniem estetyki w tym ujęciu jest nadanie nowego sensu edukacji. Przeniesienie akcentów na inne kategorie takie jak: zadowolenie, przyjemność, przybliżanie piękna.

* * *

Słowa kluczowe

przeżycie estetyczne, wartości estetyczne, jakości metafizyczne, konkretyzacja, interpretacja, sztuka nauczania, estetyka, odbiorca, fenomenologia, Roman Ingarden

Wioletta Szymku
7.01.2020